

ISABEL DEJUAN I SIMÓ
XAVIER SORNÍ I ESTEVA

DE LA TRIAGA MAGNA DE GALÈN SEGONS NICOLAU A LA
TRIAGA D'ANDRÒMAC SEGONS GALÈN (BARCELONA, S.XVI)

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet 7-9 de juny de 1985
Actes, Volum III

Normalment, quan es parla de triaga es dóna per fet de que es fa referència a la Triaga Magna d'Andròmac. Només cal, però, fullejar les farmacopees per adonar-se que de confeccions anomenades triaga n'hi va haver moltes, tot i que cap d'elles no va poder competir-hi mai ni en prestigi ni en nombre d'ingredients. Entre els especialistes, aquest fet és ben conegut i es distingeix prou bé entre aquestes triagues, diguem-ne, menors (1) i la Triaga Magna.

Per altra banda, és ben cert que la Triaga Magna d'Andròmac en el decurs de la història ha sofert diverses modificacions. A la "Concòrdia" de Barcelona de 1587 (Pàg. 1/3) hi ha inclús anotacions marginals a la fórmula que indiquen possibles substitucions d'alguns dels ingredients, la qual cosa té fàcil justificació tenint en compte la raresa, el preu o algun altre tipus de dificultat en emprar els prescrits.

Ara bé, una qüestió, si no desconeguda, si poc o gens considerada, és que no sembla cert que a Barcelona la Triaga Magna confeccionada hagués estat sempre la Triaga Magna d'Andròmac segons Galèn.

En un estudi realitzat recentment sobre la triaga (2), en ocupar-se de la més important, la Magna, sorprengué el fet de que en les "Concòrdies" de Barcelona de 1511 (f. XXVIII/XXIX) i 1535 (f. XXVIIIV/XXIX) (3), la Triaga Magna prescrita anés encapçalada, traduïnt del llatí al català, com a "Triaga Magna de Galèn, segons Nicolau", en lloc de "Triaga d'Andròmac el Vell", transcrita del Llibre Primer "De Antidotis", que és com hi figura a la "Concòrdia" de 1587.

En un principi se suposà, erròniament, que es tractava de la mateixa composició, és a dir, de la Triaga Magna d'Andròmac, i que la diferent intitulació no obeïa a cap altra raó que la font documental d'on els qui redactaren les "Concòrdies" l'haguessin transcrit. Com a màxim es presumiren algunes diferències no massa importants fruit de la necessitat d'adaptar la fórmula a les drogues disponibles. Tot i amb això en comparar-les, se'n observaren de tan substancials que s'evidencià un canvi de triaga.

No es tracta ara, aquí, d'analitzar una per una les diferències. Només cal considerar que no tenen el mateix nombre d'ingredients, que tot i que la majoria són comuns n'hi ha que no i que tampoc corresponen les quantitats; pel que fa als excipients, la Triaga Magna de Galèn segons Nicolau fa servir mel, mentre que la Triaga d'Andròmac segons Galèn, a més a més, vi de Salern. Cal remarcar, però, d'una manera especial, la inclusió de la confecció anomenada "Hedycroi Magmatis" a la Triaga d'Andròmac, i també que l'ingredient principal, l'escurçó, es troba en aquesta com a "Pastillorum ex viperis", mentre que en la de Galèn segons Nicolau com a "Trochiscorum thirorum" (4).

Per aprofundir en aquesta qüestió, es va recórrer a l'obra de l'apotecari barceloní Pere Bènet Matheu, "Liber in examen apothecariorum...", acabada el 12 d'octubre de 1497, és a dir, uns catorze anys abans de l'aparició de la primera "Concòrdia", tot i que no va ésser publicada

fins el 1521. Aquest autor, en ocupar-se de la Triaga Magna, després de definir-la, afirmant que va ésser composta per Galèn, l'encapçala així: "Triaicha magna secundum nicolaum..." (5), essent pràcticament la mateixa que la de les dues primeres "Concòrdies".

Era indubtable, doncs, un canvi de Triaga Magna a Barcelona en el període comprès entre l'aparició de la segona (1535) i la tercera (1578) "Concòrdia". El que no semblava del tot clar era el motiu que el promogué, ja que resulta difícil d'admetre la possibilitat de que en ple segle XVI els apotecaris de Barcelona desconeguessin els preceptes per a la confecció de la Triaga Magna d'Andròmac segons Galèn.

Per altra banda, consultant bibliografia, sorprengué de l'obra de González Sugrañes, "Contribució a la Historia dels antics Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona", un passatge basat documentalment en el "Llibre d'actes del Gremi d'apotecaris" (1531-1574) que pot donar resposta a la qüestió plantejada. Textualment diu així (6):

"Lo Col·legi torna a demanar parer als Doctors.- Com a pesar d'haver estudiat la manera d'obtenir la triaca magna "del gallicu", tal com se feya a Valencia y altres ciutats del regne, per quant "no podien fer ni gosaven fer los trosichs de tir" sens grandíssima conciencia y gran cárrech d'ànima, lo Col·legi determinà "demanar el parer dels doctors".

Recepta obtinguda.- La descripció de la Magna thedycroci per a la recepta de la triaga donada per la universitat dels Metges de Barcelona, és com segueix:

Magmatis thedycroci compositio ex codice Basilienci graeco.

Recipiatur:

Mari	}	an. 3 ij
Asari		
Amarici	}	an. 3 iij pr. ^o calamo aromatico acorum vel sarniofillos.
Aspalathi		
Schoeni		
Calami aromatici		
Phu Pontici		
Xilobalsami		
Opobalsami		
Cinamomi		
Costi		
Mirrhe		
fol. malabathri		
Nardi indice	}	3 xij j q.s.
Croci		
Cassie	}	
Amomi		
Martiches	}	
Vino Salerno		
Excipe".		

Gonzalez Sugrañes no dóna la data en que es produí aquesta consulta, però del context i de la circumstància de que a la "Concòrdia" del 1535 encara estigui prescrita la Triaga de Galèn segons Micolau es pot deduir que aquesta degué de tenir lloc poc després de la publicació de l'esmentada farmacopea.

El fragment posa clarament de manifest que els apotecaris barcelonins tenien dificultats en la preparació del "Trochiscorum thirorum", component de la Triaga Magna de Galèn segons Nicolau, i que, per tant, desitjaven preparar-ne una altra que no els incorporés (7), la qual devia ésser, tenint en compte que incloïa "Hedycroi Magmatis", la Triaga d'Andròmac segons Galèn.

Tot això pot explicar el canvi observat, i més considerant que la problemàtica dels trociscs de tir no era nova. A les darreries del segle XV havia propiciat una forta controvèrsia entre els apotecaris de Barcelona que culminà en un Reial Decret de Ferran II (4 de novembre de 1493). En síntesi, els uns pretenien que els escurçons eren "viperas" o "tiros", en canvi, els altres deien que no, que els trociscs havien d'ésser de l'animal anomenat "tiro" (8).

Finalment, resta per dir que per escatir si aquesta substitució va ésser una particularitat de Barcelona, es consultaren les "Concòrdies" de Saragossa de 1546 i 1553. La primera prescriu la "Confectio Tiriaca magna, S. Nicolai" (f.XXIXv/XXX), en canvi la segona la "Tiriaca andromachi quam Galenus tradit primo libro de Antidotis" (f.XXXVI/XXXVII), és a dir, succeí quelcom semblant. A "València y altres ciutats del regne", fent cas de González Sugrañes, no es donà aquesta circumstància; la, diguem-ne, nova triaga és la que ja es venia preparant i és també la que es troba a la primera farmacopea valenciana, "Officina medicamento-rum..." (València, 1601).

NOTES

- (1) A tall d'exemple, a les "Concòrdies" de Barcelona del segle XVI, a més de la Triaga Magna, es troba també la Triaga de Citro i la Triaga Diatessaron.
- (2) Dejuan Simó, Isabel: "La Triaca en España". Tesi de Grau. Inèdita. Barcelona, setembre, 1984.
- (3) Cal agrair a A. Martínez de Laguàrdia, posseïdor d'un exemplar de la "Concòrdia" de Barcelona de l'any 1535, d'haver permès consultar-la.
- (4) "Trosiscorum thiri" a la "Concòrdia" de 1511; "Trochiscorum thirorum" a la de 1535.
- (5) Mathel, Petri Benedicti: "Liber in examen apothecariorum...". Barcelona, 1521. Fol. LXVIIv/LXVIII.
- (6) González y Sugrañes Miquel: "Contribució a la Historia dels antics Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona". Vol. I (Aguillers Apotecaris-Argenters). Barcelona, 1915. Pàgs. 69, 77/78. Aquest "Llibre d'Actes del Gremi d'apotecaris" és el també anomenat "Llibre de la Madalena", i es troba a l'Ateneu Barceloní.
- (7) Si bé és cert que una de les diferències observades en comparar la Triaga Magna de Galèn segons Nicolau amb la Triaga d'Andròmac segons Galèn a través dels textos barcelonins del segle XVI considerats és la substitució dels "Trochiscorum thirorum" per "Pastiflorum

ex viperis", aquesta dissemblança no és distintiva en temps posteriors.

- (8) Sorní i Esteva, Xavier: "Controvèrsia entre apotecaris de Barcelona entorn a la Triaga Magna a les darreries del segle XV". Comunicació presentada al Quart Congrés d'Història de la Medicina Catalana (Poblet, 1985). En premsa.